

Багаденко Ірина Петрівна,
начальник 2-го відділу науково-дослідної
лабораторії кримінологічних досліджень
та проблем запобігання злочинності
Державного науково-дослідного інституту
МВС України, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ, ПОТЕРПЛОЇ ВІД НАСИЛЬСТВА, НОРМАМИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Серед воєнних злочинів, скоєних російськими військовими з початку повномасштабного вторгнення в Україну, сексуальне насильство розслідувати найскладніше. Прокурори задокументували кілька випадків зґвалтувань в окремих регіонах, проте справжня кількість кримінальних правопорушень проти статевої свободи та недоторканості з боку окупантів, зокрема по відношенню до дітей, може бути набагато більшою. На це впливає ряд факторів, найголовніший з яких – фактор війни, що змушує орієнтуватися насамперед на виживання.

За результатами роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні в період 24 лютого – 31 липня 2022 року, вік жертв сексуального та гендерно зумовленого насильства становив від 4-х до 82-х років. Місія задокументувала 9 випадків зґвалтування (8 жінок та однієї дівчинки), 15 випадків сексуального насильства як методу катування або жорстокого поводження щодо чоловіків та 11 випадків примусу до публічного роздягання чоловіків і жінок [1].

Генеральна прокуратура України відкрила 43 кримінальні провадження, пов'язані із сексуальним насильством з боку російських військовослужбовців за період 24 лютого – 31 липня 2022 року [2].

На окупованій території та в зоні бойовий дій досить складно збирати докази стосовно кримінальних правопорушень сексуального характеру. Водночас, відповідно до міжнародної практики, свідчення потерпілих можуть бути достатніми доказами скоєння злочину у зазначеній сфері. Це можливо за відсутності будь-якого іншого додаткового підтвердження фактами від інших свідків, документів, медичних документів, фотографій або будь-яких інших потенційно підтверджувальних доказів [3].

Станом на вересень п.р. Офіс Генерального прокурора розслідує 5 випадків сексуального насильства проти дітей, яке вчинили російські окупанти. Так, прокурори встановили 5-х дітей віком від 4-х до 16-ти

років, які постраждали від цих злочинів. Працювати з постраждалими дітьми складно. Прокурори використовують методика «Зелена кімната», яка дозволяє враховувати особливості допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого (свідка) [4].

Крім цього, не зважаючи на умови воєнного стану, в Україні триває впровадження моделі Барнахус в межах правосуддя для дітей, які постраждали або стали свідками насильства. Так, окрім відкритих у Вінницькій та Тернопільській областях (роботу центру в Миколаєві наразі призупинено через активні воєнні дії на території області) центрів захисту та соціально-психологічної підтримки у процесі правосуддя для дітей, які постраждали або стали свідками насильства, нещодавно відкрито аналогічний центр і у столиці України – м. Києві. Завданнями центру Барнахус є психологічна та медична допомога дітям, які постраждали або стали свідками насилля; проведення опитування дитини у дружньому середовищі для розслідування насилля; організація судово-медичної або судово-психологічної експертизи. Передбачається, що запис опитування можна використовувати в суді як доказ, щоб повторно не травмувати дитину. У Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей, прийнятих Комітетом міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року, зазначається, що методи опитування, такі як відео-або аудіо-запис чи попередні закриті судові слухання, повинні використовуватись та розглядатись як допустимі докази (п. 59). Опитування та збір заяв дітей повинні, наскільки це можливо, проводитись кваліфікованими фахівцями. Всі зусилля мають бути направлені на те, щоб діти надавали свідчення у найбільш сприятливому оточенні та за найсприятливіших умов, з урахуванням віку, зрілості та рівня розуміння, а також будь-яких труднощів, які вони можуть мати (п. 64). А кількість таких опитувань повинна бути максимально обмежена (п. 67) [5].

Таким чином, запроваджений в Україні Барнахус (що у перекладі з ісландської означає «дім дитини») є міждисциплінарним спеціалізованим закладом, що створюється для проведення процесуальних дій з урахуванням відповідних положень Кримінального процесуального кодексу (КПК) України в дружньому до дитини середовищі та в умовах, які мінімізують наслідки її травматизації, а також надання комплексної соціальної, психологічної, правової, медичної інших видів допомоги і послуг дітям-потерпілим та свідкам у провадженнях щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних з насильством.

Як зазначається у п. 3 ч. 1 ст. 232 КПК України, на стадії досудового розслідування допит малолітнього або неповнолітнього потерпілого (свідка) може бути проведений у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення.

На стадії судового розгляду відповідно до ч. 4 ст. 354 КПК України у випадках, коли це необхідно для захисту прав малолітнього або неповнолітнього потерпілого (свідка), за ухвалою суду він може

бути допитаний поза залом судового засідання в іншому приміщенні з використанням відеоконференції.

Водночас, передбачення використання при допитах зазначеної категорії дітей спеціальних методик (як-то «Зелена кімната») або моделей (зокрема, Барнахус) кримінальне процесуальне законодавство не має. Тому, вважається доцільним внести відповідні доповнення до указаних вище статей КПК України із розширенням переліку особливостей допиту малолітнього або неповнолітнього потерпілого (свідка).

Усього в Україні відкрито 4 центри Барнахус. На черзі поява центру у Чернівецькій області. Відкриття таких центрів в Україні є дуже важливим в умовах воєнного часу. Адже чимало потерпілих дітей перемищують в інші, більш безпечні регіони, або навіть країни. А можливість використовувати попередньо зафіксовані свідчення дитини-потерпілої (дитини-свідка) на подальших стадіях кримінального провадження без повторного проведення допиту забезпечує не лише права дитини, захищаючи її від повторної травматизації, але й додаткову відповідність кримінального процесуального законодавства міжнародним стандартам у сфері правосуддя, дружнього до дітей.

Список використаних джерел

1. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні (1 лютого – 31 липня 2022 року) від 27.09.2022. URL: <http://www.ohchr.org>>files.

2. «Я думала, що мене вб'ють»: росіяни вчиняли сексуальне насильство на Харківщині. URL: <https://hromadske.ua/posts/ya-dumala-sho-mene-vbyut-rosiyani-vchinyali-seksualne-nasilstvo-na-harkivshini>.

3. Міжнародний протокол із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті. Краща практика документування сексуального насильства як злочину або порушення міжнародного права. Друге видання: березень 2017. URL: https://womenua.today/UWC-library/unwomen/37-International_Protocol_2017_2nd_Edition_UKR.pdf.

4. Офіс генпрокурора встановив 5 дітей, які постраждали від сексуального насильства зі сторони окупантів. URL: <https://hromadske.ua/posts/ofis-genprokurora-vstanoviv-5-vipadkiv-seksualnogo-nasilstva-okupantiv-nad-ditmi?tag=seksualne-nasylystvo>.

5. Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>.

Гавриленко Тетяна Григорівна,
суддя Вищого антикорупційного суду

ПРИЗОВ ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

На підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, Указом Президента України від 24.02.2022 № 64/2022 на території України із 05 год 30 хв 24.02.2022 введено воєнний стан. Цей Указ затверджений Законом України від 24.02.2022 № 24021X.